

آزادی و عشق در سینما

پرویز جاهد

http://www.bbc.co.uk/persian/arts/story/2003/09/030925_mj-pj-maqsoudlu.shtml

"آزادی و عشق در سینما" نام کتاب تازه ای است از بهمن مقصدلو، نویسنده و منتقد قدیمی سینمای ایران که در تهران (انتشارات معین، 1382) انتشار یافته است.

مقصود لو از منتقدان نسل دوم سینمای ایران است که فعالیت نقد نویسی را از اواسط دهه چهل و همزمان با نویسندگانی چون بیژن خرسند، محمد تهامی نژاد، هوشنگ طاهری، اسماعیل نوری علاء، جمال امید، هوشنگ حسامی و جمشید اکرمی در مطبوعات سینمایی آغاز کرد. (او در کتاب خود بویژه از هوشنگ کاووسی، پرویز دوابی و هوشنگ طاهری یاد کرده و فصل های کتاب را به آنها تقدیم کرده است).

پس از انتشار "این سوی ذهن، آن سوی مردمک" در 1379 که مجموعه ای از گفتگوهای مقصدلو با 9 سینماگر و منتقد مشهور جهان بود، "آزادی و عشق در سینما" دومین کتابی است که پس از انقلاب از مقصدلو در ایران منتشر می شود و در باره سه فیلمساز بزرگ عالم سینما یعنی ژان رنوار، ماکس افولس و لوئیس بونوئل بحث می کند. مقصدلو در سه بخش جدا گانه به شرح زندگی و آثار هر یک از آنان پرداخته است.

سه فیلم و سه فیلمساز

نویسنده در هر بخش، یک فیلم شاخص فیلمساز را انتخاب کرده و آن را تحلیل و بررسی نموده است. شیوه مقصدلو در این کتاب بدین گونه است که ابتدا به معرفی فیلمساز پرداخته و پس از آن، ضمن آوردن شناسنامه و خلاصه داستان فیلم برگزیده و شاخص به شرح چگونگی ساختن آن از ایده و فیلمنامه گرفته تا اکران و نمایش آن می پردازد.

می توان سینمای رنوار یا بونوئل را از زوایای گوناگون و با رویکردهای متفاوت تحلیل و بررسی کرد. می توان صدها مقاله و کتاب در باره واقع گرایی، عدالت خواهی و شاعرانه بودن آثار رنوار نوشت و یا به تحلیل روان شناختی، مارکسیستی و یا نئو فرمالیستی آثار بونوئل پرداخت اما آنچه که برای نویسنده در نگارش این کتاب اهمیت داشته، تمرکز بر روی تم آزادی و عشق در آثار این فیلمسازان بوده است.

بهمن مقصدلو در توضیح علت انتخاب فیلم های توهم بزرگ از رنوار، نامه های یک زن ناشناس از افولس و تریستانا از بونوئل می نویسد: "با یک نگاه کلی، آنچه این سه اثر را به هم مربوط می سازد تم آزادی و عشق است که در هر سه فیلم با قدرت کامل در دست این فیلمسازان خلاق و توانمند، به بهترین شکل تبلور یافته و به تصویر کشیده شده است."

رنوار محور کتاب

در بخش رنوار با عنوان "آزادی"، مقصدلو دقت و حوصله بیشتری به خرج داده و بیو گرافی نسبتاً مفصلی از رنوار با ارجاع به کتابهایی که در باره رنوار نوشته شده و نقل قول ها و نوشته های نویسندگان و مورخان سینمایی و فیلمسازی چون فرانسوا تروفو، آندرو ساریس، ژرژ سادول، چاپلین، ساتیا جیت رای تدارک دیده است. این فصل بیش از نیمی از کتاب را به خود اختصاص داده است.

یکی از قابل توجه ترین قسمت های این بخش مربوط به دوره نخست فیلمسازی رنوار با عنوان رئالیسم شاعرانه و همکاری او با حزب کمونیست فرانسه، جبهه متحد خلق و بخش سینمایی آن تحت عنوان سینه لیبرته است که با شرکت هنرمندان و روشنفکران چپ گرای فرانسوی مثل لویی آراگون، ژاک فدر و ژرمن دولاک شکل گرفته بود.

اما آنچه که در بخش مربوط به رنوار زائد به نظر می‌رسد و سنخیتی با محتوای کتاب و عنوان برگزیده آن (عشق و آزادی) ندارد، تحلیل و بررسی تدوینی و نما به نمای یک سکانس از فیلم توهم بزرگ است که اگرچه به طور مجزا ارزشمند و حتی برای دانشجویان رشته مونتاز و کارگردانی مهم است اما گنجاندن آن در این کتاب که نگاهی کلی و جامع نگر و تماتیک به آثار رنوار و دو فیلمساز دیگر دارد ضروری به نظر نمی‌رسد.

عشق و آزادی

پس از جستجوی تم آزادی در فیلم توهم بزرگ رنوار، در بخش دوم کتاب مقصودلو به جستجوی مفهوم عشق در فیلم نامه‌های یک زن ناشناس ساخته ماکس افولس می‌پردازد. به عقیده او عشق‌های یکطرفه و ناکام تم آثار افولس را تشکیل می‌دهد. وی با توضیح مفهوم عشق در کارهای افولس می‌نویسد:

"زن در سینمای افولس نقش اساسی و مرکزی دارد و همیشه در مرکز دنیای رمانتیک اوست. منتقدان فرانسه ضمن ستایش بسیار او را بالزاک سینما خطاب می‌کنند اما افولس خود شیفته استاندال بود".

در بخش سوم نویسنده پس از شرح چگونگی ساخت تریستانا ساخته لوئیس بونوئل به تحلیل آن پرداخته است و نقدی را که برای نخستین بار در سال 1350 در نشریه "روشنفکر" منتشر شده بود مجدداً انتشار داده است. مقصودلو می‌گوید اگر امروز هم می‌خواست این نقد را بنویسد تغییر چندانی در آن نمی‌داد و بنابراین ترجیح داده است به همان صورت پیشین آن را حفظ کند.

با این حال گرچه نقد تریستانا بعد از سالها همچنان دارای نکات تازه‌ای است، اما در یک نگاه می‌توان گفت که وی آن چنان که شایسته عنوان کتاب است به جستجوی مفاهیم عشق و آزادی در آثار پیچیده، فلسفی و سوررئالیستی بونوئل نپرداخته است.

جون فونتنین

از جذابیت‌های کتاب مقصودلو، انتشار نامه‌های دوستانه‌ی ژان رنوار و جون فونتنین بازیگر فیلم نامه‌های یک زن ناشناس به نویسنده است که بیانگر تلاش او برای ایجاد ارتباط و شناخت نزدیک‌تر آنان می‌باشد.

مقصودلو در مقدمه‌گفت‌وگویی اختصاصی خود با جون فونتنین که در آن امیر نادری هم حضور داشته به نقل خاطره‌ای از رفتار نادری در دیدار با این هنرپیشه سرشناس هالیوود پرداخته است: نادری در میانه‌ی گفت‌وگو ناگهان از جا بلند شد و از روی میز ظریف خانم فونتنین بالا جست و مجسمه‌ی اسکار او را که به خاطر بازی در فیلم سوء ظن هیچکاک دریافت کرده بود از جا برداشت و بغل کرد و از روی میز پایین آمد. این حرکت غیرمنتظره و ناگهانی نادری موجب بهت و حیرت خانم فونتنین شده و مقصودلو ناگزیر به توجیه حرکت او می‌پردازد.

مقصودلو که صاحب مؤسسه‌ی فیلمسازی IFVC در نیویورک است، اخیراً فیلمبرداری فیلم مستندی را درباره‌ی تاریخ سینمای ایران به پایان رسانده و مشغول تدوین آن است. فیلم مستند دیگر او درباره‌ی احمد محمود داستان‌نویس برجسته‌ی ایرانی به زودی به نمایش در خواهد آمد.

"آزادی و عشق در سینما" برای علاقه‌مندان سینمای کلاسیک جهان و دانشجویان رشته‌سینما، کتابی خواندنی و جذاب است.